

poc més tardà i menys dialectal) hi ha *sos muscles*.

Així mateix: «una estola que comença en lo *muscle* esquerre», en la *Crònica* del Cerimoniós, i «li hagueren fès lo cap o-l *muscla*» en un doc. ross. de 1409 (*InvLC*); «quan direu - e del sant Sperit -, portant la mà del *muscle* eçquerre fins al dret», StVicentF (*Serm.* I, 96.6); «la ovella que era perduda --- és estada retornada al remat, en los *muscles* del pastor», «Jesucrist, portant axí la santa creu en lo seu *muscle* ---», BOlíxer (*Excitatori*, 21, 153); «yo ara-m sent / mal als talons, / en los ronyons / pedres, arena, / dol-me la squena, / *muscles* e colzes», JRoig (*Spill*, 16219); «En la obra --- les pedres, la terra, la calç, porten al *muscle*: humeris», JnEsteve (*LiEleg.* k-5-c); «a mi donà dos coltellades una en lo lom y altre en lo *muscle*», 1527 (*BABL* IV, 379).

Hi tenim, doncs, representats tots els períodes de la llengua medieval, i tots quatre dialectes continentals (car algun sembla cat. occid., especialment la *Crònica* del Cerimoniós). I el fort arrelament del mot en el llenguatge popular ens el corrobora el fet de presentar-s'hi l'assimilació pròpia de la llengua popular i parlada -ú-e > ú-o, ço que veiem en textos que hom pot creure i fins ha de creure escrits a Mall.: en la forma *musclos* amb el valor del cast. *hombro*, veiem dos cops el pl. *musclos* en un doc. mall. de 1452 (*BSAL* III, 151a); «los cabells --- adés espergits sobre los *musclos*, adés sobre lo cap ---» en el *Corbatxo* de NFranch, fi S. XIV (*BDLC* XVII, 37 i de nou *musclo*, p. 77); *los musclos* en el val. Fenollar (19). És també la forma en què l'usà Eiximenis: «senyal d'òmens bellicosos e disposats a les armes --- són --- que hom sia ben fet en los *musclos* e haja lo pits gran e ample ---» (*Regiment*, § 226). I en les trad. del Boccaccio: «tinent-li les mans sobre los *musclos*», *Decam.* IX, § 5, 530.5f. (trad. *omèri*); «los *musclos* sobre los quals l'alt del cel s'era posat, mudant», *Fiameta* (ed. «gòtica», § 18, p. 39).

En aquesta acc. la forma en -o va recular després, si bé segons *AlcM* encara es mantindria en part a Mall. i Eiv.; no sé si perquè tenint, en el sentit de marisc, caràcter menys accessible a influències cultes, en aquest la -o s'havia generalitzat, i la llengua, aprofitant el duplicat fonètic se'n serví per distingir el *musclo* del *muscle* o múscul, i així tendí a eliminar la forma en -o de l'ús anatòmic.

En tot cas *muscle* amb aquest sentit continuà vigorós: «PARTS DEL COS: lo bascoll --- lo degollar: jugulum; los *muscles*: humerus; los braços ---», «lo braç, del *muscle* al còlser: cubitus, radius, torus»; «parts dels osells --- / los *muscles*: humerus», OPou (*TbPu.*, 248, 47a); «des del front fins al llombrigol / ---vehent novetat tant estranya--- / y de un *muscle* al altre *muscle*, / me fiu creus, més de cinquanta», Rector de Vallfogona; «lo soldat --- si va en lo extrem de la filera, ha de aportar la arma en lo *muscle*, fora, o sie de la part dreta o esquerra» en els Preludis Militars de Domingo Moradell de 1640. Encara sovint en la cançó popular, en romanços que pel tema deuen ser dels segles XVI-XVIII: «li miran lo *muscle* esquerra / n'hi troban tres grans flors de lli», MilàF (*Romllo.*, 80, ver-

sió C, la flo de lli, rimant amb *Sant Denis* en la versió A, la flò del lli en la D); «--- veig vení 'l senyor Vegué / --- / sí me'n posa la mà al *muscle*: ---Tin-te, pel rey, si no, et mato», romanç bandoleresc id. (id., 109.16).

El mot degué entrar en reculada a Bna. en el S. XIX. El llenguatge vulgar tendí a reemplaçar-lo per *espatlla*, usant aquest amb l'extensió de tots dos sumats, a la manera del fr. i l'it.: el llenguatge vulgar de les ciutats tendeix sempre al empobriment lèxic, a base de l'obliteració de tota distinció una mica subtil, deixant morir, o decandir per extrem, el mot menys sovint usat d'entre els dos. Si bé no s'esvaí *muscle* bruscament.

A Barcelona la gent de la meua edat, pels anys 1915-1922 no l'usàvem en absolut, i el fet de no haver-lo sentit mai parlant ni als meus pares, tot i que escrivint l'usaren, fa comprendre que des de mj. S. XIX, devia haver entrat en forta decadència, si bé el mantenia la gent d'edat i en particular certes famílies educades, de forta tradició refinada en el llenguatge: «uns braços se'm van arrepenjar en el *muscle* dret per fer-me caure», Coromines, 1898 (*Presons Imag.*, 113); «Déu meu. Jo no vegí més que un tascó de pa, d'unes tres lliures, que me venia davant del nas: agafar-lo i rebotre-l'hi per la cara, va ser tot u: sort per ell que fou amatent a regirar-se, i no li arribà sinó d'escallimpantes, botent-li pel *muscle* a la pareta», MrnVayreda (*Puny.* VI, 4, 121 (97)). Fins en el parlar val. extrem de Mondèver, usa *muscle Canyís* (p. 43); a Ribagorça es diria *muscle* en aquest sentit segons Moll, «schulter» (*AORBB* III, 27, i així deu ser?)

De tota manera el mot continuava en ús molt viu en totes les zones apartades de Bna.: *múskele* al cap del Pallars (Esterri de Cardós, 1934); «el cabell penjant a les espalles y als *muscles*», MGadea (*T. del Xè* I, 390; i un altre, p. 111); eiv. «*musclu*: hombro, homoplato», PzCabr. Pels anys 1920 es produí en català central una reacció, fomentada per la gent de fora, per alguns articles de diari, i per converses filològiques i una campanya, menada i instigada per Mestre Fabra, en pro de la vigorització de les distincions vives, i pels anys 30 l'ús de *muscles* tornà a sentir-se molt. No ho descuidéssim!

Una bona providència que prengué el mestre, fou recomanar que es distingís entre *muscle* 'cim de l'espatlla', i *múscul* genèric dels integrants d'una musculatura. Des d'antic la influència llatina havia restablert l'ús del mot en aquest sentit etim., junt amb l'altre.

Així ho veiem ja en Onofre Pou, que precisament fa la distinció de forma entre els dos conceptes: «les lligadures --- donen força als *músculos*, als quals també ajunten: troben-se en la barra de bax --- costelles, pits, *muscles*, braços, cuxes, comes ---», «als genolls tenen dos caps, y, en lo mig, una cavitat, hon entran los *músculos* dels genolls» (*TbPu.*, 265, 262). Coromines justament ho practicava així «els èxtasis del goig sexual rebllincaven els *musculs*, donaven espasmes als pulmons i tremolors a la pell esborronada; i, ertes un moment ---, els seus cabells negríssims els queien sobre l'espatlla i els *muscles* i els pits, com una pluja de